

УДК 378.09"19"

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Клунко Р. Ю.

У статті досліджується проблема формування правової культури майбутніх учителів в аспекті педагогічних умов розвитку їх правосвідомості та правового виховання. Досліджено умови ефективного набуття студентами професійно-правових знань, умінь та розвитку їх професійних і особистісних якостей, необхідних для здійснення професійно-правової діяльності.

Ключові слова: правова культура, правосвідомість, правове виховання.

В статье исследуется проблема формирования правовой культуры будущих учителей в аспекте педагогических условий развития их правосознания и правового воспитания. Исследованы условия эффективного приобретения студентами профессионально-правовых знаний, умений и развития их профессиональных и личностных качеств, необходимых для осуществления профессионально-правовой деятельности.

Ключевые слова: правовая культура, правосознание, правовое воспитание.

The article is an investigation of legal culture formation in prospective teachers in the aspect of pedagogical conditions for the development of their legal awareness and legal education. The conditions for effective acquisition of professional legal knowledge and skills and development of professional and personal qualities necessary for the performance of professional legal activities are investigated.

Key words: legal culture, legal awareness, legal education.

Значення правової культури громадян для нашої країни зумовлене перехідним періодом до демократичного суспільства, до правової держави, становленням ринкової економіки. В умовах модернізації права і правової освіти питання про формування правової культури майбутніх фахівців у будь-якій сфері професійної діяльності, їх правосвідомості, ціннісних орієнтацій набуває особливого значення.

Одним з головних елементів правової держави є високий рівень правової культури і правосвідомості її громадян. Відсутність стабільності в економічному і політичному житті нашого суспільства призвела до підвищення правового нігілізму серед молоді. На сьогодні рівень правової свідомості студентів не відповідає потребам гармонійного розвитку особистості і вимогам суспільства. У зв'язку з цим формування високого рівня правової культури майбутніх учителів стає обов'язковою умовою їхньої професійно-педагогічної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним проблемам формування правової культури присвячено багато наукових досліджень.

Серед зарубіжних дослідників слід назвати таких авторів, як Г. Дж. Берман, Е. Аннерс, Ф. Джентіле, Йохан Ф. Брейнсма, Л. Фрідман, К. Осакве та інші вчені, що розглядали питання формування правової культури, правосвідомості у зв'язку з вивченням юридичних дисциплін – філософії права, римського права, історії держави і права.

Проблемою формування правової культури майбутнього вчителя, визначення змісту правової освіти у вищих педагогічних навчальних закладах займаються Г. П. Васянович, М. І. Городиський, М. К. Подберезський, Т. М. Почтар, О. С. Саломаткін, Н. М. Яковлева та інші.

Формування високого рівня правової свідомості є одним з головних завдань правового виховання і складовою правової культури. Більшість учених (В. В. Головченко, А. К. Івлєв, А. Р. Ратінов, Н. К. Семерньова, Н. В. Щербакова та ін.), досліджуючи правову свідомість людини, обмежуються визначенням її структури, яка розглядається безвідносно до процесу навчання. Інші ж не тільки розробляють теоретичні аспекти правосвідомості (поняття, структура), але й на практиці вивчають рівень правової свідомості молоді (А. І. Долгова, Н. Ю. Євплова, В. В. Оксамитний).

У деяких працях (В. А. Балюка, А. Ю. Головатенко, А. С. Саломаткіна, О. В. Татаринцевої, М. М. Фіцули, Н. М. Яковлевої та ін.) досліджуються різні методи правової освіти і виховання та їх вплив на формування правової культури особи.

Мета статті – теоретично проаналізувати формування правової культури майбутнього вчителя, його правового виховання та правосвідомості як складовий елемент підготовки до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування правової культури є найактуальнішим і найскладнішим завданням, яке постало перед українським суспільством у процесі його демократичного розвитку. Хоча стаття 1 Конституції України проголошує, що Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою [4, с. 3], проте не всі проблеми створення правової держави в нас уже вирішені. Саме тому в "Національній програмі правової освіти населення" зазначено: "Становлення України як демократичної, правової держави, формування засад громадянського суспільства зумовлюють підвищення рівня правової культури населення" [5, с. 37]. Серед усього різноманіття проблем сучасної України виникає потреба взаємовідношення правосвітньої політики, правової ідеології і правової культури фахівця. Відповідно виникає проблема формування правової культури у зв'язку з виховним впливом, який має місце в процесі вивчення юридичних дисциплін майбутніми вчителями.

Правова культура – система правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством становища у правовій сфері. Термін "правова культура" використовується для характеристики всієї правової надбудови, правових цінностей, ідеалів і досягнень у сфері права. Загальними рисами правової культури є властивості, притаманні всім видам культури як умови, способу і результату діяльності особи і суспільства. Особливі риси правової культури пов'язані з правом та правовими явищами.

Під правовою культурою розуміють обумовлене всім соціальним, духовним, політичним та економічним устроєм якісне становище правового життя суспільства, яке виявляється в рівні розвитку правової діяльності, якості законодавства, рівні правосвідомості громадян, гарантованості та захищеності їх прав і свобод. Правова культура відображає правову дійсність у тому чи іншому суспільстві з точки зору ефективності її функціонування [1, с. 24].

Правова культура передбачає розуміння її як системи цінностей, ідей, елементів, що належать до сфери права, і їх відображення у свідомості та поведінці людей. Формування правової культури фахівця у процесі правового виховання особистості є двостороннім процесом: накопичення правових знань та перетворення накопиченої інформації на особисті переконання. Ефективність набуття правових знань залежить від наявності розвинутого мислення у студентів, що значною мірою забезпечується шляхом формування понятійного апарату через вивчення теоретико-методологічних аспектів юридичних дисциплін. У процесі набуття правових знань формується образ понятійного правового мислення, його стиль і деонтологічні установки, інтуїція справедливості і законності рішень, які прийматиме фахівець у ході своєї професійної діяльності [7, с. 59].

Процес правового виховання повинен передусім забезпечити перехід правових знань у правові переконання вихованців, що досягається шляхом пізнання місця і ролі права у розвитку цивілізації, його значення для мінімізації соціальних конфліктів, забезпечення свободи особистості, оскільки в основі правової культури лежить глибоке знання принципів і норм права, визнання його соціальної цінності. Структура виробленого таким чином правового переконання включає в себе не тільки знання правових норм і не тільки впевненість в істинності цих знань, але й постійну готовність діяти, керуючись ними [7, с. 62].

Процес формування правової культури реалізує комплекс педагогічних умов, які забезпечують формування правової культури майбутнього педагога, оскільки спрямовані на підтримку компонентів, що формуються, правової культури особистості й організують керування розвитком майбутніх фахівців. Так, Ольга Рем виділяє наступні умови:

- системне структурування цілей і завдань формування правової культури;
- відбір формуючого правову культуру змісту освіти;
- створення програмного й навчально-методичного забезпечення;

– створення правового освітнього простору, який відбиває специфічні характеристики правової культури й служить універсальним освітнім середовищем її формування;

- забезпечення єдності прав і обов'язків суб'єктів освітнього процесу;
- педагогічний контроль і корекція процесу формування правової культури;
- комплексне діагностування й оцінка формування правової культури [6, с. 69].

Водночас дослідниця конкретизує мету формування правової культури педагога в процесі навчання за допомогою постановки наступних завдань.

По-перше, свідоме засвоєння студентами правових знань, науково, системно і ціннісно обдуманих із соціальних та індивідуально значущих позицій.

По-друге, формування особистого емоційно-ціннісного, позитивного й зацікавленого ставлення до правових цінностей, моральних норм, що склалися, і моральних принципів суспільства, його ідеалів і символів, кристалізованих у духовному і практичному житті людей.

По-третьє, формування соціокультурної спрямованості. Вона виявляється у ціннісних переконаннях і поглядах особистості, в орієнтації на духовні ідеали й традиції народу, у правових нормах і принципах особистої поведінки. Зміст соціокультурної спрямованості включає соціальні установки толерантності й культурного співробітництва, обумовлює правову діяльність і правомірну поведінку.

По-четверте, розвиток здатності до самостійного застосування ціннісних знань, переконань і принципів у професійній діяльності [6, с. 70].

Таким чином, правова підготовка майбутніх учителів не вичерпується формальними юридичними знаннями. Вона орієнтована на:

- формування гуманітарного світогляду (зацікавленість і активність у професійно-правовій підготовці, інтеріоризація загальнолюдських цінностей тощо);
- правове інформування студентів;
- формування переконань у значущості законів і правозастосувальної практики, особистих обов'язків, особистої відповідальності за прийняті рішення і власні вчинки;
- розвиток стереотипів правомірної поведінки;
- засвоєння принципів і особливостей правовідносин у суспільстві;
- формування готовності активно брати участь в охороні правопорядку й протидіяти правопорушенням.

При цьому правові знання й практичні вміння – це взаємопов'язані сторони одного і того самого процесу, який сприяє активізації правової й громадянської позиції студента. Такому висновку сприяє правова за своїм характером і суспільно значуща за результатами систематична діяльність. Специфіка її полягає в активній і адекватній взаємодії студента з правовим педагогічним середовищем, у ході якої студент виступає як суб'єкт, що впливає на вдосконалення правових відносин [2, с. 329].

У свою чергу у демократичному суспільстві повноцінною є діяльність кожної особистості, якщо вона спирається на свідомість і переконання. Тому група методів, спрямована на формування вказаних якостей, є визначальною. В процесі використання методів формування свідомості у правовому вихованні необхідно орієнтуватись на процес накопичення правових знань і вмінь. Конкретними методами є бесіди, лекції, дискусії, приклад, переконання, які крок за кроком ведуть до формування правосвідомості. Ефективності зазначених способів організації правового виховання може протидіяти зайва зверхність і формальна актуалізація проблеми, зведена до рівня агітації, тому знання, що визнані правильними і необхідними, слід співвідносити із власними оцінками, особистими діями та висновками.

Слід зазначити, що методи правового виховання майбутніх вчителів – це сукупність способів і прийомів, спрямованих на виховання у них поваги до права і до закону, формування правосвідомості, навичок правомірної соціально активної поведінки. Звичайно, методи правового виховання студентів повинні застосовуватись комплексно, з обов'язковим врахуванням вікових, психологічних, фізіологічних та інших індивідуальних особливостей студентської молоді [3, с. 34].

Професійно-правова культура фахівця або правова культура його професійної діяльності передбачає наявність глибоких і об'ємних знань законів і підзаконних актів, джерел права, на які він повинен спиратися, створюючи й здійснюючи свою діяльність у професійному середовищі, розуміння принципів права учасників

процесу професійної діяльності й способів правового регулювання їхніх відносин, професійне ставлення до права і практики, його застосування в професійному процесі в строго відповідних до правових або розпорядчих принципів законності, тобто високий ступінь володіння правом у конкретній професійній практичній діяльності.

Тому для педагога з високим рівнем професійно-правової культури необхідно є не тільки сформована система правових знань та усвідомлення й розуміння, а також володіння правом у конкретних ситуаціях, але й система знань, умінь, що забезпечує спроможність представника педагогічної діяльності донести правові знання до інших, забезпечити їх формування в учнів, студентів не лише на рівні повсякденної діяльності, але й у професійній галузі.

Таким чином, метою сучасного правового виховання вважається формування у громадян правової свідомості та правової поведінки як частини громадянського виховання, правової культури громадянина України, яка складається зі свідомого ставлення до своїх прав і обов'язків перед суспільством та державою, закріплених у Конституції України, з глибокої поваги до законів і правил людського співжиття, готовності дотримуватися й виконувати їх вимоги, що виражають волю та інтереси народу, активної участі в управлінні державними справами, боротьби з порушниками законів.

Підсумовуючи вищесказане, можемо стверджувати, що високий професіоналізм майбутнього вчителя передбачає необхідність його правової підготовки, яка, в свою чергу, вимагає активізації творчого потенціалу педагогічної громадськості. Процес формування правової компетентності майбутнього вчителя потребує включення особистості в систему постійного розширення професійних відносин, що формують цілісну систему узагальнених знань правових теорій, цінностей, ідеалів, які розкривають правові аспекти педагогічної діяльності, надають можливість визначати адекватні моделі поведінки й ухвалювати рішення в типових і нестандартних правових ситуаціях, керуватися в своїй професійній діяльності принципами законності, поваги до прав і свобод інших осіб.

Література

1. Голосніченко І. Правосвідомість і правова культура у розбудові Української держави / І. Голосніченко // Право України : респ. юрид. журнал. – 2005/04. – № 4. – С. 24–25.
2. Іваній О. М. Правова підготовка як умова високого професіоналізму вчителів // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології / голов. ред. А. А. Сбруєва. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – № 1 (35). – С. 326–334.
3. Коваленко Н. Ю. Основні методи правового виховання студентів / Н. Ю. Коваленко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Право". – Вип. 22. Ч. I. Т. 1. – С. 32–35.
4. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К. : Україна, 1996. – 54 с.
5. Національна програма правової освіти населення // Офіційний вісник України. – 2001. – № 43. – С. 37–44.
6. Рем О. Педагогічні умови формування правової культури педагога професійного навчання / О. Рем // Проблеми підготовки сучасного вчителя / голов. ред. Н. С. Побірченко. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – № 6. – Ч. 1. – С. 68–73.
7. Третяк С. Правове забезпечення правової культури населення як умова створення основ громадянського суспільства / С. Третяк // Право України. – 2005. – № 4. – С. 58–63.